

УДК 821(100)(075.3)

М 60

Рецензенти:

Боруцька Л. С. – методист Тернопільського ОКІППО

Марціян О. І. – вчитель вищої категорії зарубіжної літератури Тернопільської спеціалізованої школи І-ІІІ ступенів № 7 з поглибленим вивченням іноземних мов

Редактор *Ірина Дворницька*

Комп'ютерне верстання *Марії Логош*

Мілянєвська Н. Р.

М 60 Зарубіжна література. 9 клас: посібник-хрестоматія. — Тернопіль :

Астон, 2017. — 528 с.

ISBN 978-966-308-403-9

Посібник-хрестоматія містить художні твори, передбачені програмою із зарубіжної літератури (затвердженою Міністерством освіти і науки України у 2012 році та оновленою відповідно до наказу № 201 від 10.02.2017 року), а також відомості про художні твори, життєвий і творчий шлях авторів, основні поняття теорії літератури.

Для учнів 9 класу та вчителів середніх загальноосвітніх шкіл.

УДК 821(100)(075.3)

ISBN 978-966-308-403-9

© Мілянєвська Н. Р., 2017

© ТзОВ «Видавництво Астон», 2017

ЗМІСТ

ВСТУП. Літературні жанри і стилі	6
<i>Теорія літератури. Міжродові утворення</i>	7

ПРОСВІТНИЦТВО

ФОРМУВАННЯ НОВОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СВИТОГЛЯДУ	9
ЛІТЕРАТУРА ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА	12
Джонатан Свіфт	16
Мандри Гуллівера	21
<i>Теорія літератури. Сатира</i>	48
Йоганн Гете	51
Травнева пісня	55
Прометей	57
Вільшаний король	59
Фрідріх Шиллер	62
До радості	65
<i>Теорія літератури. Повторення вивченого: ода</i>	68

РОМАНТИЗМ

РОМАНТИЗМ ЯК НОВЕ ЄВРОПЕЙСЬКЕ СВИТОБАЧЕННЯ	71
РОМАНТИЗМ ЯК ЛІТЕРАТУРНИЙ НАПРЯМ	72
Генріх Гейне	75
«Коли розлучаються двоє...»	79
«Самотній кедр на стромині...»	80
«Не знаю, що стало зо мною...» («Лорелея»)	80
Джордж Гордон Байрон	85
«Хотів би жити знов у горах...»	87
«Мій дух як ніч...»	90
Мазепа	94

ВЗАЄМОДІЯ РОМАНТИЗМУ І РЕАЛІЗМУ

ОСОБЛИВОСТІ РОСІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ	
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ	108
Олександр Пушкін	111
До А. П. Керн («Я пам'ятаю мить чудову...»)	115
«Я вас кохав...»	116
«Я пам'ятник собі поставив незотлінний...»	116
Євгеній Онегін	121
<i>Теорія літератури. Онегінська строфа</i>	154

Михайло Лермонтов	157
«І нудно, і сумно...»	161
«На дорогу йду я в самотині...»	161
«На півночі дикій...» («Сосна»)	162
Герой нашого часу	165
РЕАЛІЗМ	
ЛІТЕРАТУРА ХІХ СТОЛІТТЯ	238
<i>Теорія літератури. Психологізм</i>	239
Оноре де Бальзак	240
Гобсек	245
<i>Теорія літератури. Рецензія</i>	279
Микола Гоголь	281
Ревізор	286
Шинель	313
НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У ДРАМАТУРГІЇ КІНЦЯ ХІХ- ПОЧАТКУ ХХ століття	
<i>ОСОБЛИВОСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ</i>	
<i>ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТОЛІТТЯ</i>	331
<i>ПРИНЦИПИ «НОВОЇ ДРАМАТУРГІЇ»</i>	332
Генрік Ібсен	334
<i>Теорія літератури. Ібсенізм</i>	338
Ляльковий дім	338
Бернард Шоу	366
Пігмаліон	371
ЛІТЕРАТУРА ХХ–ХХІ століття	
Шолом-Алейхем	407
Тев'є-молочар	410
Рей Бредбері	421
<i>Теорія літератури. Антиутопія</i>	422
451° за Фаренгейтом	425
<i>Теорія літератури. Класична і масова література</i> ..	467
Ерік Вольф Сігел	470
Історія одного кохання	472
Запитання для повторення та узагальнення вивченого за рік ...	521
СЛОВНИЧОК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ	522
СЛОВНИЧОК ПЕРСОНАЛІЙ ПЕРЕКЛАДАЧІВ	523
Сайти бібліотек, ресурсами яких ви можете скористатися	527

ПЕРЕДМОВА

Посібник-хрестоматія «Зарубіжна література. 9 клас» укладено відповідно до програми із зарубіжної літератури, затвердженої Міністерством освіти і науки України. Рекомендований до вивчення матеріал об'єднаний у розділи «Просвітництво», «Романтизм», «Взаємодія романтизму і реалізму», «Реалізм», «Нові тенденції у драматургії кінця XIX – початку XX століття», «Література XX-XXI століть» і передбачає глибоке розуміння розвитку літературних явищ у широкому контексті історії та культури.

Кожен розділ відкриває оглядова стаття, де, відповідно до програми, подано історико-культурний і літературно-теоретичний матеріал. Це дає змогу учням отримати достатні знання про історичні та культурні реалії епохи, література якої вивчається. Статті, присвячені життєвому шляху письменників, містять загальні відомості про їхнє життя і творчість.

Матеріал посібника-хрестоматії, пов'язаний із вивченням художніх творів, розміщений у спеціальній рубриці «*Літературний коментар*», де є інформація про історію виникнення задуму твору, короткий огляд особливостей художньої манери автора тощо.

До посібника-хрестоматії, крім історико-культурного та літературно-теоретичного матеріалу, увійшли тексти літературних творів у повному, або скороченому обсязі. Усіх їх супроводжує коментар у вигляді зносок.

Посібник-хрестоматія пропонує також рубрики «Теорія літератури», «Історична енциклопедія» і «Для тих, хто хоче знати більше». У рубрики «Історична енциклопедія» і «Теорія літератури» вміщено теоретичний та історичний матеріал, на засвоєнні якого в програмі окремо наголошено. Рубрика «Для тих, хто хоче знати більше» містить цікаву додаткову інформацію, яка водночас полегшує сприймання художнього твору учнями.

До кожного літературного твору укладено *систему запитань і завдань*, що сприяють закріпленню та повторенню вивченого матеріалу, стимулюють розумову діяльність учнів і розвивають їхню уяву та мовлення. Найважливішою складовою запитань і завдань у 9 класі є аналіз поезики творів. Особливу увагу приділено формуванню естетичного сприймання художнього твору. У системі запитань враховано усі етапи роботи з художнім твором, що дозволяє учням краще зрозуміти й опрацювати навчальний матеріал і суттєво полегшує роботу вчителя зарубіжної літератури.

ВСТУП. ЛІТЕРАТУРНІ ЖАНРИ І СТИЛІ

У попередніх класах ви вже ознайомилися з історико-літературними *епохами*, родами літератури й багатьма літературними *жанрами*. Вам відомо, що кожному етапу розвитку світового літературного процесу притаманні особливі *стильові напрями*, художні образи й сюжети. Вони відображають духовну атмосферу тої чи іншої культурної доби, створюють її стиль.

Як же виникають мистецькі й, зокрема, *літературні стилі*?

У кожній культурі в певний історичний період серед мислителів і митців визріває та розвивається якась *центральна* ідея. Вона поступово формує світогляд епохи, впливає на культуру, науку і навіть на історичний розвиток суспільства. Цією ідеєю поступово захоплюються все більше і більше митців та науковців. Вона дає поштовх для нових досліджень і творчого самовираження.

Наприклад, у XVII столітті панівною стала теорія *раціоналізму* Рене Декарта (1596–1650) — французького філософа, математика і фізика, а також ідея організації держави й життя людини за *законами розуму*. Як відомо, це багато у чому визначило розвиток культури Франції того періоду.

Філософія раціоналізму відобразилася в мистецтві *класицистів*, яке стало своєрідною грою розуму, підпорядковуючись низці правил і законів. У проектуванні будівель і парків почали домінувати симетричність, строгість ліній, правильність геометричних форм; у живописі і літературі — стриманість виражальних засобів і впорядкованість композиції тощо. Таким чином, ідея раціоналізму сформувала стиль мистецтва класицизму.

Отже, у кожному культурно-історичну епоху мислителі, відгукуючись на дійсність, пропонують людству ідеї, що формують духовні традиції і лягають в основу, зокрема, мистецьких стилів. У літературі вони представлені такими *стильовими напрямками*: *бароко, класицизм, сентименталізм, романтизм, реалізм, модернізм і постмодернізм*.

Стилем літературної епохи називають сукупність характерних особливостей (художніх засобів, прийомів тощо), властивих літературним творам того чи іншого історико-культурного періоду. Стиль епохи у творчості багатьох митців визначає спільні риси, об'єднуючи їх у *напрями і течії*.

Водночас кожен митець є не лише виразником ідей, властивих культурно-історичній епосі, чи механічним виконавцем стандартів лі-

тературного стилю. Справжній талант завжди втілює і своє бачення дійсності, керуючись власними переконаннями й естетичним смаком.

Видатний письменник, навіть працюючи в межах певного літературного напрямку чи течії, має свій особливий **індивідуальний стиль**. Цей стиль виявляється у всьому: у виборі жанру твору, його тематики і художньо-образної системи, в етичному наповненні та, звичайно, у мові твору, в його особливій емоційності.

Якщо стиль епохи визначає *спільні риси у творчості різних митців*, то індивідуальний стиль, навпаки, — *є ознакою особливої авторської манери*, тим, що вирізняє його твори з-поміж творів інших митців.

В індивідуальному стилі письменника проглядається його хист, життєвий досвід, інтелект, багатство уяви, оригінальність мислення. Навіть якщо талановитий митець опирається на певні взірці, то те, як він розгортає сюжет твору, якою мовою спілкується з читачем, як розкриває характери героїв, стає свідченням багатства його духовного світу і визначає неповторний авторський стиль.

Згадайте, наприклад, романи двох письменників-сучасників — **Жуля Верна** і **Роберта Льюїса Стівенсона**, які ви вивчали в 6 класі. І «П'ятнадцятирічний капітан», і «Острів скарбів» є **пригодницькими романами**. У них герої на морі й на суші зазнають важких випробувань, але долають їх і досягають своєї мети.

Однак серед особливих рис авторського стилю Жуля Верна є розгорнуті описи, науково-популярні відступи з географії, біології тощо, а в Роберта Стівенсона — миттєва зміна планів, швидкі діалоги, а подекуди і гумор.

Цьогоріч ви продовжите вивчення стильових напрямів літератури **Нового** (від XVII до початку XX століття) і **Новітнього часів** (від початку XX століття до наших днів), їхніх особливостей і жанрового різноманіття. Особливу увагу в курсі зарубіжної літератури для 9 класу буде приділено літературі **доби Просвітництва**, літературі **романтизму** і **реалізму**.

ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ. МІЖРОДОВІ УТВОРЕННЯ

Згадайте роди і жанри літератури, з якими ви ознайомилися раніше:

епос	жанри: <i>роман, повість, оповідання, новела, казка</i> тощо;
лірика	жанри: <i>пісня, романс, гімн, дружні й любовні послання</i> тощо;
драма	жанри: <i>комедія, трагедія, драма</i> тощо

Водночас існують жанри, які не вписуються в канони літературних родів. До них, зокрема, належать уже відомі вам *балини*, *балади*, *думи*, *байки*, *поєми*. Вони є *оповідними віршовими* творами і поєднують ознаки *лірики* (зображення почуттів і настроїв) та *епосу* (зображення подій). У літературознавстві ці жанри відносять до ліро-епосу. Також у літературознавстві визначають *ліро-драму*, *епо-драму*, що поєднують у собі елементи ліричного і драматичного, епічного і драматичного родів літератури.

Унаслідок цього виникають *суміжні жанри* (або *міжродові утворення*), які мають ознаки різних літературних родів. Із текстами творів, що належать до суміжних жанрів, ви ознайомитеся впродовж навчального року.

ДЛЯ ТИХ, ХТО ХОЧЕ ЗНАТИ БІЛЬШЕ ПОХОДЖЕННЯ СЛОВА «СТИЛЬ»

Слово *стиль* має давню історію і походить від грецького слова «*стілос*» (στῦλος). Так називали металеву або дерев'яну паличку завдовжки 10-15 см, яку використовували для письма. Один кінець стилоса був загостреним, і ним на дощечках, покритих шаром воску, давні греки писали (прошкрябували) літери. Другий кінець стилоса мав форму лопаточки, ним зтирали написане.

Воскові дощечки для письма (κηρωμένη πινακίδα) виготовляли з дерева чи слонової кістки. Вони мали заглибини, у які заливався віск. Таблички використовували у навчанні, а також для повсякденних нотаток.

Грецький спосіб письма стилосом запозичили давні римляни, які назвали інструмент *stilus*, а воскові дощечки — *tabula cerata*. Таким письмовим приладдям користувалися і в середньовічній Європі.

Зараз стилусом називають електронний пристрій у вигляді невеличкої ручки для письма. Торкаючись ним до сенсорної поверхні (екрана), можна керувати складними приладами, зокрема деякими комп'ютерами; вносити в них інформацію і навіть малювати.

ПРОСВІТНИЦТВО

XVIII століття стало новим етапом в історії *Європи*, який називають *добою Просвітництва*. У цей історичний період роль *освіти* в європейському суспільстві стає надзвичайно важливою. Тогочасні мислителі визнали право на освіту не тільки для «вищих» *привілейованих станів* (аристократії та духовенства), а й для «нижчих» — *простолюду* (селян і містян).

Саме у недоступності знань мислителі *XVIII століття* вбачали причину злиденності народу, його покірності перед знаттю, яка протягом багатьох віків сприймала простолюд як «чернь», плебеїв, придатних лише до фізичної праці.

На думку європейських філософів освіта повинна була допомогти непривілейованим верствам населення, бідності усвідомити власну гідність, зрозуміти закони розвитку суспільства і, зрештою, раціональніше облаштувати своє життя.

Суспільних і культурних діячів, які обстоювали право простолюду на освіту й заперечували будь-яку форму тиранії, назвали *просвітниками*, а новий ідейний рух *XVIII століття* — *Просвітництвом*.

Доба Просвітництва — надзвичайно важливий і набагато радикальніший поворот у розвитку *Європи* до звичного нам сучасного життя, ніж усі попередні епохи в європейській історії. У цей час було закладено основи більшості наук, зокрема, фізики, хімії, біології, економічної теорії.

В економіці *Європи* відбулися настільки потужні зміни (пов'язані з появою складних механічних пристроїв), що *XVIII століття* назвали початком *першої промислової революції*.

ІСТОРИЧНА ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ФОРМУВАННЯ НОВОГО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ

Просвітництво значною мірою опиралося на *традиції доби Відродження*, на її віру в розум і можливості людини. Також на формування нового світогляду мали величезний вплив події, що відбулися в *Англії XVII століття*, зокрема релігійні переслідування, гостре протистояння короля Карла I і парламенту, громадянські війни, революція, суд над королем *Англії* як над тираном і зрадником свого народу та його страта.

Усе це, з одного боку, суттєво зашкодило авторитету аристократії та монархії, а з другого — дало можливість простолюду, який становив

переважну більшість населення, відчуті власну відповідальність за події в країні.

Водночас в Англії XVII століття протестантський релігійний рух *утверджував ідею рівності усіх людей незалежно від походження і статків*. Однак протестантське віровчення віддавало перевагу не *аристократам-землевласникам*, а діяльним і успішним *буржуа* (містянам-підприємцям), які уміли господарювати й вести фінансові справи. Таким чином виникло підґрунтя для формування просвітницьких ідей, що поширилися Європою.

Хоча аристократія не хотіла поступатися привілеями, буржуазія таки почала проникати у владу. У XVIII столітті люди нешляхетного походження становили більшість у великому прошарку професіоналів: банкірів, підприємців, фермерів, юристів, інженерів, науковців, митців. На відміну від дворян, вони розуміли, що їхній успіх залежить лише від таланту і працелюбства. Пиха аристократії щодо свого шляхетного походження за цілковитої безпорадності в побуті (без «неблагородних» трудивників) була для них просто безглуздою.

Варто згадати, що неймовірний розвиток винахідництва, науки і промисловості того часу відбувся саме завдяки людям нешляхетного походження. Наприклад, видатний англійський вчений *Ісаак Ньютон* (1642–1727) був сином фермера, а винахідник парового двигуна шотландець *Джеймс Ватт* (1736–1819) — сином корабельного теслі.

Зміни в політиці й економіці відбулися завдяки зміні свідомості людей, які почали сповідувати нові життєві цінності. *Ідеалом* Західної Європи XVIII століття стала активна, самостійна особистість, яка вирішує важливі проблеми не завдяки високому становищу і родинним зв'язкам, а завдяки цілеспрямованості й заповзятливості.

Цей *ідеал людини доби Просвітництва* ліг в основу сучасного європейського світогляду і донині залишається актуальним для кожного європейця.

Згідно з новим світоглядом усі люди визнавалися *рівними і вільними, незалежно від походження*. Держава з погляду просвітницької ідеології створюється не королями, а всіма громадянами. Влада, розділена між монархом і парламентом, *зобов'язана забезпечувати громадянам їхні права*, а не пригноблювати їх і визискувати. У разі невиконання владою свого призначення народ має законне право на революцію, тобто на її насильницьке повалення.

Просвітники сповідували *ідею загального прогресу* (позитивних змін). Вони сподівалися, що за допомогою поширення прогресивних

(просвітницьких) ідей серед населення можна буде викоринити всі людські вади і змінити суспільство *на засадах справедливості й розуму*.

Добу Просвітництва ознаменував справжній *інформаційний бум*, якого не знали минулі епохи. У Західній Європі з'явилися щоденні газети, численні журнали, зокрема й політичні; було організовано широку мережу бібліотек для простолюду. Виходили друком підручники, словники і наукові праці. Публікувалися науково-популярні та літературні журнали для жінок, а також журнали мод (перший такий журнал з'явився в Парижі 1778 року).

Прикладом просвітницької діяльності є життя французького філософа й письменника *Дені Дідро* (1713–1784), до речі, сина ремісника. Дідро видав 35 томів *«Енциклопедії, або Тлумачного словника наук, мистецтв та ремесел»*.

Метою видання було поширення знань та популяризація ідей Просвітництва. До роботи над «Енциклопедією» Дідро запросив видатних мислителів, науковців і митців, яких назвали *енциклопедистами*.

Зусилля просвітників не були марними: вони змінили свідомість європейців. До кінця епохи Просвітництва не лише зросла кількість освічених людей, а й сформувалася цікавість до політичного життя своєї країни. Дискусії щодо компетентності уряду, справедливості правосуддя, порушення прав людини стали предметом публічних обговорень і гарячих суспільних дискусій.

Сприяла цьому й активна позиція преси. Публіцисти (що часто були відомими особистостями, як, наприклад, *Джонатан Свіфт*) критично оцінювали суспільні події та не запобігали перед владними авторитетами. У журналістиці того часу розквітли сатира й політична карикатура.

ДЛЯ ТИХ, ХТО ХОЧЕ ЗНАТИ БІЛЬШЕ ПРОСВІТНИЦТВО В АМЕРИЦІ

Першою у світі спробою втілити в життя ідеї Просвітництва стало створення в 1776 році нової держави — Сполучених Штатів Америки. Територія Америки на той час була частиною Британської імперії (її колонією). Однак уряд, розташований у Лондоні, нехтував потреби цих віддалених земель, розглядаючи їх лише як джерело сировини та ринок збуту промислових товарів.

Мешканці американських колоній були глибоко переконані, що їхні права і свободи грубо порушуються, й неодноразово зверталися до уряду з проханнями враховувати їхні інтереси. Але уряд так і не спро-

мігся змінити своє ставлення до американських проблем. Це призвело до збройного повстання американців проти урядування Великої Британії та до утворення Сполучених Штатів Америки. Так американці першими в світі застосували проголошене просвітниками право підданих на революцію, якщо уряд не захищає їхніх прав і свобод. У прийнятій в 1776 році **Декларації незалежності Сполучених Штатів Америки** цю просвітницьку норму прямо вказано.

Нова держава задекларувала, що вона створюється людьми і на благо людей для захисту їхніх прав і свобод. Першими словами Конституції США, прийнятої в 1787 році, стали: *«Ми, народ Сполучених Штатів, щоб створити досконаліший союз, установити правосуддя, забезпечити внутрішній спокій, запровадити спільну оборону, сприяти загальному добробуту та убезпечити нам самим і нашим нащадкам блага свободи — видаємо і встановлюємо цю Конституцію для Сполучених Штатів Америки»*.

Основні цінності та принципи життя в Сполучених Штатах Америки впродовж століть не змінювалися, і Конституція цієї країни є найстарішою з нині чинних у світі Конституцій.

ЛІТЕРАТУРА ДОБИ ПРОСВІТНИЦТВА

У літературі доби Просвітництва відбулася переорієнтація на нових читачів. До XVIII століття мистецтво адресувалося вищим прошаркам і переважно відповідало смакам знаті. З підвищенням суспільної ролі буржуазії виникла потреба в *нових темах, сюжетах і типах героїв*. Тому не дивно, що **головними позитивними героями стають представники третього стану**, тобто люди нешляхетного походження. Раніше (до XVIII століття) вони могли претендувати лише на комічне зображення (згадайте комедію Мольєра «Міщанин-шляхтич», 1670 рік).

І справді, важко уявити, щоб у XVII столітті у витончено-інтелектуальних творах високого бароко зображувалося побутове життя звичайних мешканців сіл і міст, а в класицистичних трагедіях головними героями були не мужні античні полководці чи імператори, а звичайні німецькі нотаріуси або італійські купці, які згідно з тодішніми уявленнями просто не були здатними на глибокі душевні переживання.

Проте вже у **XVIII столітті** читачі із цікавістю дізнаються з книжок про долі простих лікарів, учителів, торговців, музикантів, провінційних священників і навіть слуг! Виявилося, що й про них можна написати без грубого гумору, а як про людей високодуховних, вірних у дружбі й коханні.

До речі, в новій літературі представників вищої знаті почали зображувати як розбещених розкошами і неробством осіб, здатних заради розваги на свідоме руйнування чужих доль. Так образи простакуватого буржуа, злодійкуватого слуги, шляхетного дворянина і великодушного короля відійшли у минуле.

У літературі Просвітництва новий герой-буржуа — *людина діяльна*. Це вже не блазень, який не вмів поводитися у вихованому товаристві. Це людина, сповнена власної гідності, освічена і сильна духом. Таких незалежних і самодостатніх героїв зображено у творах *Данієля Дефо* (близько 1660–1731) і *Джонатана Свіфта* (1667–1745), письменників, яких у світовій літературі називають *основоположниками просвітницької літератури*.

І Дефо, і Свіфт представляють *просвітницький реалізм*. Цей літературний напрям найповніше відобразив світогляд доби Просвітництва: *прагнення особистої свободи і раціонального погляду на дійсність*. Торговець і плантатор Робінзон Крузо з роману Дефо, потрапивши в корабельну аварію, залишився сам на безлюдному острові. Він не чекав сторонньої допомоги і не відгороджувався від реальних проблем марними мріями. Робінзон Крузо, звичайна людина без надприродних здібностей, чітко усвідомлював свої цілі й енергійно діяв. Робінзон вижив завдяки власній праці та розумові, досягши найбільш можливих у тій ситуації добробуту і щастя.

Роман «*Мандри Гуллівера*», незважаючи на елементи *фантастики*, має безпосередній зв'язок із тогочасною дійсністю. У цьому творі Джонатан Свіфт піддав небувалій до того часу критиці як устрій англійської держави зокрема, так і людину загалом. Сам Гуллівер — головний герой роману — із цікавістю пізнає світ. Він активно вивчає мови і життя країн, у яких йому довелося побувати.

У XVIII столітті залишається актуальним літературним напрямом і класицизм. *Просвітницький класицизм* продовжує представляти героя, здатного пожертвувати власними інтересами. Проте в нових трагедіях тепер переважно оспівується вірність громаді, суспільству, а не монархові. Митці просвітницького класицизму використовують не лише відомі античні сюжети, а й більш сучасні теми.

Література Просвітництва — це, насамперед, література раціонального погляду на життя, де герої художніх творів намагаються *керуватися здоровим глуздом*. Але вже з *другої половини XVIII століття* раціональний світогляд зазнає критики. Розум, який, на думку просвітників, мав подарувати людині щастя, визнається не здатним на високі

порівняння, а лише на практичні розрахунки. Тому просвітницькій **філософії розуму** протиставляється **філософія серця**.

Філософія серця втілилася в новому літературному напрямі, що отримав назву **сентименталізм**¹. Цей напрям XVIII століття проповідує перевагу почуттів над розумом. На думку сентименталістів, лише чуле серце і щира душа здатні підказати нам у скрутну хвилину правильне рішення.

Сентименталісти з неабиякою увагою ставилися до внутрішнього світу простої людини: її переживань, думок, сподівань. Зображуючи **звичайних людей у звичайних обставинах**, митці прагнули показати, що цінність кожної особистості залежить не від походження і статків, а від її духовного багатства.

Також сентименталісти особливу увагу приділяли **природі**, оскільки вважали, що, спілкуючись із нею, людина стає кращою. Адже природі байдужі наші статки і кар'єрні досягнення. Вона приймає нас такими, якими ми є, всі для неї рівні. Натомість здобутком цивілізації, на думку сентименталістів, стали розкоші, соціальна несправедливість, нерівність і жорстокість.

ЗАПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

1. Які історичні межі охоплює **Просвітництво**? Чому ця епоха отримала таку назву?
2. Поясніть, чому просвітники обстоювали необхідність **освіти** для простолюду.
3. Згадайте, до якого стану належав **Мігель Сервантес**: дворянства, буржуа чи селянства. На прикладі долі іспанського письменника та його героя Дон Кіхота доведіть, що вже на початку XVII століття **дворянство** було неспроможне втримати свої привілеї.
4. Яке історичне значення мало зміцнення класу **буржуазій**? У чому, на вашу думку, полягала відмінність між способом життя дворян (аристократії) і буржуа?
5. Чому шляхетне походження почало втрачати значення в суспільстві XVIII століття?
6. Який новий **ідеал людини** сповідували в добу Просвітництва?
7. До XVIII століття вважалося, що **право на освіту** могло мати лише дворянство. Чому цю тезу просвітники засуджували? Як ви розумієте поняття **«культ розуму і знань»**?

¹ *Сентиментальний* (від фр. *sentiment* — почуття) — чутливий, сльозливо-зворушливий.

8. Як просвітники втілювали в життя мрію про загальнодоступну освіту?
9. Яке ваше бачення суспільства, побудованого *«на засадах справедливості, рівності та братерства»*? У чому полягає *гуманізм* доби Просвітництва? Поміркуйте, які спільні та відмінні риси гуманізму *доби Відродження* і *Просвітництва*.
10. Які зміни відбулися в літературі доби Просвітництва? Якими стали нові теми і герої у XVIII столітті?
11. На уроках позакласного читання в 6 класі ви ознайомилися з романом *Даніеля Дефо «Робінзон Крузо»*. Схарактеризуйте образ головного героя з огляду на новий просвітницький ідеал людини. Доведіть, що *Робінзон Крузо* є яскравим героєм літератури доби Просвітництва.
12. Випишіть у зошит *напрями*, характерні для європейської літератури *XVIII століття*.